

Ecclesia Agathae. A 250 esztendőös perenyei templom tanulmánykötete és népének-hanglemezei. Magyar Napló, Budapest 2011, 2012². 502 p. CD- és CD-ROM-melléklettel. Szerk. Medgyesy S. Norbert.

A Vas megyei Perenye község a közelmúltig megőrizte a liturgiához vagy paraliturgikus alkalmakhoz kapcsolódó énekeit. A tanulmánykötet a falu liturgikus és a néphagyományban megmaradt dallamörökségét mutatja be.

Az Előhang részben *Tóth Sándor* költő és *Csirke Lenke* egyházközségi elnök köszöntője után *Medgyesy S. Norbert* bevezetőjét olvashatjuk: „Az elmúlt 16 esztendő helyi népének-, népdal- és archaikus népi imádság-gyűjtése páratlan kincset hozott a felszínre: Perenye zenei anyanyelvét. ... Köszönet érte mindazoknak az élő és közülünk már eltávozott előénekeseknek, előimádkozóknak, kántoroknak és tanítóknak, akik ezt hűségesen megőrizték, nemzedékről nemzedékre a legnehezebb időkben is továbbadták.” — írja a szerkesztő.

A könyv első tanulmánya *Barsi Balázs* ferences teológusnak a templom misztériumáról szóló, egyetemes mondanivalójú írása.

Az első főfejezet Szent Ágota tiszteletéről szól, akinek életrajzát Illyés András (1639–1712) erdélyi püspök *Keresztényi életnek példája avagy tüköre az-az a' szentek élete* című műve alapján *Rétfalvi Balázs* történész idézi fel. Ágota (†251, ünnepe: febr. 5.) a keresztény ókor leghíresebb szentjei közé tartozik. A könyv nagy értéke az eredeti, teljes Ágota-mise és Ágota-zsolozsma notált kiadása magyar és latin nyelven a középkori magyarországi (esztergomi) rítus szerint, hazai gregorián dallamvariánsokkal. A tanulmány szerzője, *Kovács Andrea* egyházzene-kutató a misét a *Missale Notatum Strigoniense* (1341 előtt) és a *Futaki Graduale* (1463), a zsolozsmát az *Isztambuli antifonále* (1360 körül), valamint a pozsonyi *Psalterium Blasii* (XV. század) alapján rekonstruálta.

Ágota hazai tiszteletének Perenyében használatos népénekeiről saját gyűjtései alapján *Medgyesy S. Norbert* ír. (A hatályos katolikus kiadványokban nem találhatunk népéneket Szent Ágota ünnepére!) A legkedveltebb ének a „Szűz virágnak, Ágotának zengjen énekünk”; az *Amadé László* (1704–1764) *Buzgó szívnek énekes fohászzkodási* című gyűjteményében szereplő dallam helyi változatával éneklük. A „Szent Ágota, piros rózsa” szövege is ismeretlen szerzőtől származik. E két tétel az „Áldunk, magasztalunk, szűz szent Ágota” dallamával együtt szerepel a kötetben. Érdekes dallamok, érdemes lenne felvenni őket népénekanyagunkba is.

Szent Ágota európai és hazai tiszteletéről ír részletes tanulmányában *Kerny Terézia*. A szerző a művészettörténész alaposágával mutatja be a templom műtárgyait, azok alkotóit, közöttük *Steffek Albin* (1893–1967) munkásságát. A templom falfestményei sorozatot alkotnak, amely Magyarországon egyedülálló módon örökíti meg a vértanú szűz életét.

S. Lackovits Emőke néprajzkutató-muzeológus *Egy breverl és egy Szent Ágota-kép Veszprémből* című tanulmányában egy kultusztörténetileg érdekes műtárgyegyüttest mutat be, amelyet a Veszprémi Múzeum őriz.

A kötet második főrészt a templom történetének, a község vallási hagyományainak és népének kincsének szentelték. *Szalai Veronika* történész *Perenye népe a XVII. században és a Szent Ágota-templom építése idején (1761–1768)* címmel eddig ismeretlen levéltári források alapján mutatja be a falu XVII–XVIII. századi társadalmát. Értékesek a templom építésének idején anyakönyvezett kereszteltekről, házasságkötésekről és elhunytakról készült táblázatok.

A 250 esztendő s perenyei Szent Ágota-templom és az egyházközség történetét *Rétfalvi Balázs* ismerteti levéltári forrásokra, térképekre, magánlevelezésre és a templom számadáskönyvére alapozva. Az 1527–1870 között a Batthyány-család rohonc-szalónaki uradalmához tartozó falu történetét és földrajzi fekvését leíró alfejezetet a templom történetével foglalkozó szakaszok követik. Részletesen olvasunk Perenye középkori templomáról, történetéről a reformáció és a katolikus megújulás idején, a templom XVIII. századi berendezéseiről és felszereléseiről, az új templom — a jelenlegi Szent Ágota-szentély — építéséről, annak gyarapodásáról, anyagi alapjairól és a plébánia gazdálkodásáról, az új templom renoválásairól, az 1761-ben emelt két oltárról, felszereléseiről, miseruháiról, szobrairól, harangjairól, zászlóiról, a toronyóráról és a templomkertről. Az orgona is helyet kapott a leírásokban. A perenyei templomban felépülése óta több orgonát is használtak. Az első 1780–1799 közt készülhetett. Mivel filiális templomban csak a nagyobb ünnepeken tartottak misét, nem meglepő, hogy ezt megelőzően nem találunk a hangszerre vonatkozó adatot. A kegyúr, gróf Batthyány József esztergomi érsek adományozta az első hangszer; feltehetően több másik is követte. A levéltári adatok nagyon ellentmondásosak. A mai orgona valószínűleg Ország Sándoré, amely Jetter munkáját követte 1883-ban. Az Ország-orgonát többször is javítani kellett. Napjainkban az 1942-ben a szombathelyi Ádám-testvérek munkájaként épült hangszer kíséri a templomi éneklést.

A kötet nagy értéke *Medgyesy S. Norbert* irodalomtörténész *Perenye vallási élete, szakrális és zenei néphagyománya* című monográfiája, amely a gyűjtemény gerincét adja. Mivel Perenye a középkortól 1937-ig a gencsi Szent Jakab-plébánia filiájaként működött, nem volt saját papja. Így játszhattak különleges szerepet a község életében, népi és paraliturgikus hagyományának alakításában, fenntartásában a kántortanítók és az előénekesek. A tanítók voltak a közvetítők, éltetői a máig élő néphagyománynak s az ennek részét képező népének-anyagnak. A szerző részletesen kitér az iskola szerepére, tanítóira, köztük Heisz Alajosra (1902–1962). A filia-lét következménye a licenciátusok utódaiként tevékenykedő, a néprajztudomány által szentembereknek vagy szentasszonyoknak nevezett előénekesek, búcsúvezetők, énekes emberek működése is. A megfelelő zenei adottságok mellett az előénekesek tudtak írni és olvasni, költői és énekszerzői tehetségük is lehetett, így nagy tekintélynek örvendtek. Sok esetben

azonosak voltak az iskolamesterrel; búcsújárás, halottvirrasztás és más liturgikus és népi ájtatossági alkalmak idején énekeltek. A helyi népénekanyag kutatása szempontjából érdekes források az előénekesek által kézzel írt énekeskönyvek vagy a községben használt XIX. századi ponyvanyomtatványok. A *Perenyei kéziratoss énekeskönyv* lapjain nyomtatott egyházi énekeskönyvekből —*Cantus Catholici* (Lőcse, 1651), Kájoni *Cantionale Catholicum*-a (Csíksomlyó, 1676, 1719), Náray *Lyra coelestis*-e, Nagyszombat, 1695)— és búcsús énekművekből másolt anyag mellett saját szerzeményeket, paraliturgikus szertartásrendeket is találunk. A hét személy által másolt, 522 oldalas kolligátum első darabja 1855-ből való; búcsújáró Mária-énekeket, Mária-ünnepek énekeit, Szent Vendel-énekeket, vasárnapi misékre szóló evangéliumi énekeket, egy Szent Flórián-költeményt, halotti zsolozsmát, rogációs melodikus könyörgéseket tartalmaz. A szombathelyi ferences, domonkos és a kőszegi jezsuita rendház tevékenységének hatása és a perenyei vallásos társulatok (a XVIII. században Kordaviselők, 1937-től Oltáregylet, Élő Rózsafüzér Társulat, Népszövetség) működésének leírása után olvasunk a helyiek zarándoklatairól.

A kötethez *Éneklő Perenye* címmel (továbbiakban ÉP) egy, közel 10 órát kitévő CD-ROM melléklet tartozik, amely a kötet szerkesztőjének 1995 és 2011 közti helyi népénekgyűjtéseit dallamtörténeti rendben, *Németh István* népzene gyűjtő, az MTA BTK Zenetudományi Intézet munkatársa kiváló technikai szerkesztésével teszi közzé. A perenyei népénekanyag pontos felmérésének és dokumentálásának módja további kutatások mintája lehet. A peremvidék hagyományaival olyan népzene kutatók és néprajztudósok és népzene kutatók foglalkoztak, mint Lajtha László az 1950-es években, továbbá Vikár László, Békefi Antal és Erdélyi Zsuzsanna. Kutatásaikra alapozva Medgyesy S. Norbert közel 257 népéneket gyűjtött össze és jegyzett le kitartó munkával. A magyar egyházzenei kutatástörténet eddig szinte egyedülállóan gazdag tárháza a könyv és a CD-ROM anyagát katalogizáló és elemző szakasza. Tekintélyes mennyiség ez Perenye méreteihez, lélekszámaéhoz képest. A búcsúsűzeteiben őrzött népénekanyag nagyobb részét joggal tartják kevésbé értékesnek. Perenye népénekkincséből 121 tétel azonban szövegét és dallamát tekintve is figyelemre méltó, hiszen 1800 előttről származik. A népénekanyag késő középkori és XVI–XVIII. századi rétegének darabjai helyi variánsban, szép, parlando előadásmódban hallhatók elsősorban Bejczy Józsefné Hittaller Anna (*1928) előénekes asszony hangján. A hangzó anyagban helyet kapott 1995-ből egy teljes templomi halottvirrasztó és a középkori kolostori irodalmat tükröző 11 archaikus népi imádság (ÉP 258a–268) is. A CD-ROM példát ad a Perenyében dokumentált diktálás módszerére is: az előénekes (diktáló asszony, diktáló ember) soronként énekelte elő a népénekeket, majd a jelenlévők megismételték. A „Szentháromságnak az én életemet” (ÉP 098) énekére alkalmazott „Menjünk el sietve a Szűz Máriához” kezdetű zarándokének ilyen előadásmóddal szólal meg a kivételesen szép hangú Soós Réka népdalénekes előéneklésével (ÉP 099).

Az egyházzeneszeknek a saját gyakorlatukat színesítő forrás lehet *Medgyesy S. Norbert* tanulmányában a hangzó anyag tartalmát dallamtörténeti korszakok szerint rendszerező, dallamközléseket és elemzéseket tartalmazó fejezet (360–406). A következőket emelem ki. A 15 gregorián eredetű népének között szereplő perenyei népvesperásról az első feljegyzés 1840-ből, Böle András szombathelyi püspök canonica visitációjából való, és 1983-ig dokumentálhatóan Perenye élő hagyományai közé tartozott; 2002-ben elevenítették fel. A népvesperást ünnepeken, karácsonykor, húsvétkor, pünkösdkor, Szentháromság vasárnapja és Úrnapi délutánján, valamint a patróna, Szent Ágota szűz és vértanú ünnepén énekelték a perenyeiek, latin nyelven. A tanulmány közli az invitatórium fohászát, s a 109., 110., 111., 112., 113. és a főleg karácsonykor énekelt 116. zsoltár dallamát latin szöveggel (ÉP 005a–b4, 369–371. o.), fonetikus átírással. Egyedi alakítású a perenyei lamentáció és a Gloria laus et honor variánsa, a halotti miséből a Dies irae szekvencia perenyei dallama (ÉP 006a–b, 012, 015a–d, 373–376. o.). A 12 késő középkori és XVI. századi dallam közt van az adventi „Ó, fényességes szép hajnal”, és a „Gábrriel angyal küldetett” (ÉP 016a–c, 017, 377–378. o.), a karácsonyi „Csordapásztorok” (ÉP 025a–b, 380. o.) és a húsvéti „Feltámadt Krisztus e napon” (ÉP 018a–b, 379. o.). Az 52 XVII. századi dallam közt van a „Jaj, siralomra vált itt az öröm” (ÉP 069a–b, 386. o.) s az „Ó, keserves jajszó” (ÉP 080a–d) kezdetű halottas. A XVIII. század 42 tételenyi anyagában láthatjuk a Regina coeli húsvéti antifóna saját alakítású dallamát magyarul (ÉP 116a–c2, 390. o.). A legtöbb dallamot a XIX. századi rétegből láthatjuk a perenyeiek hagyományában. Megemlítendő a „Mária, nemzetünk vezérszillaga” kezdetű, esőért esdeklő könyörgés (ÉP 185a–c, 396. o.).

A körültekintéssel összeállított kötetet a további kutatáshoz is értékes anyagokat szolgáltató függelék, személynév- és helynévmutató, valamint magyar, angol, német és olasz nyelvű összefoglalók zárják. A kiadvány esztétikai értékéhez járul hozzá a templomot és liturgikus tárgyait ábrázoló 47 színes fénykép. Ugyanitt a könyv elején található, 77 perces népének-CD és az említett CD-ROM közreműködőinek fényképét és neveit is megtaláljuk.

E két hanglemez dokumentálja *Medgyesy S. Norbert* áldozatos, nagy értékű munkáját, amely jelen formában a közép- és felsőfokú oktatás IKT segédanyagául szolgálhat. Pedagógiai értékét növeli a tanulmánykötet és a hanglemezek egyetlen téma köré fonódó módszertani sokoldalúsága. Ennek révén a kiadvány és mellékletei nem csak az egyházzenei képzésben, hanem a népzene, a magyar zenetörténet és a zenetudomány szakterületein túlmutatva a néprajz s a művészettörténet pedagógiai és kutatási céljaira is felhasználhatók.

Külön említésre méltók az előadók Perenyéből (Bokréta Népdalkör, Perenyei Férfi Népdalkör), a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszéke népi ének szakirányának növendékei *Vakler Anna* és az Egyházzene Tanszék hallgatói *Kurczné Szaszovszky Ágnes* vezetésével.

Kecskés Mónika